

ПРО ДЕЯКІ НАСЛІДКИ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС ДЛЯ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ

Україна належить до країн, у структурі національного господарства яких традиційно превалюють базові види економічної діяльності. Одним із таких видів діяльності є металургійне виробництво. Місце й роль галузі у соціально-економічному розвитку нашої країни протягом багатьох років важко переоцінити: за даними Держкомстату України, обсяги її виробництва забезпечують більше 20% українського ВВП, працівники галузі становлять більше 10% загальної кількості зайнятих у промисловості, частка металургії в основних засобах промисловості становить 12-14%, а металопродукція, що виробляється, є однією з головних статей вітчизняного експорту, займаючи у його структурі від 25 до 45%.

Саме факт істотної експортоорієнтованості галузі (до 80%) потребує дослідження актуального на сьогодні питання вибору інтеграційного вектора подальшого розвитку України – європейського або євразійського. Останніми роками з'явилося чимало робіт, що розкривають недоліки та переваги кожного із цих напрямів інтеграції, зокрема в економічній сфері [1-8]. Відмінність цих досліджень полягає у їх досить дискусійному характері і значному розходженні думок учених та експертів щодо пріоритетності більш тісної взаємодії з Євросоюзом (ЄС) або Митним Союзом (МС).

Ураховуючи, що Кабінет Міністрів України 18 вересня 2013 р. схвалив проект «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони» (далі – Угода) [9], доцільно більш детально розглянути питання європейського напрямку інтеграції української металургії.

Метою статті є визначення основних ризиків і перспектив подальшого розвитку галузі за умови підписання Угоди.

Почати дослідження доцільно з аналізу ситуації в металургійній промисловості самого Євросоюзу, через те що цей ринок збуту є одним з основних для вітчизняних металовиробників (до 25% усього експорту металопродукції), а промислова й торговельна політика ЄС уже зараз суттєво впливає на розвиток галузі в Україні. У випадку ж підписання Угоди вплив європейської промислової політики підсилиться багаторазово й багато в чому стане визначальним для української економіки. При цьому ступінь жорсткості промислової та торговельної політики Євросоюзу щодо власних виробників і представників із третіх країн залежатиме, у першу чергу, від позитивної або негативної динаміки розвитку металургії у європейських країнах.

За даними Європейської Комісії [10-12], металургія ЄС має сильні конкурентні позиції на внутрішньому ринку, особливо в сегменті випуску високоякісної продукції з високою доданою вартістю для кінцевих споживачів (будівництво, автомобілебудування, аерокосмічна галузь, виробництво електроніки, інші підгалузі машинобудування).

Конкурентні переваги галузі полягають у високій продуктивності праці та кваліфікації робочої сили, високій якості інноваційної продукції, що випускається, постійному технологічному розвитку виробничих потужностей, оптимальній організації виробництва й логістики, наданні високоякісних і своєчасних послуг.

Проте останніми роками металургія ЄС почала стикатися з такими проблемами, як:

дефіцит і висока вартість сировинних ресурсів, залежність від імпорту залізорудної сировини, коксу й інших енергетичних ресурсів;

обмеження експорту сировинних ресурсів з боку третіх країн;

конкуренція з боку виробників третіх країн, що працюють на основі іншої законодавчої бази;

поява нових конкурентів на світовому ринку (Китай, Бразилія, Індія, країни СНД);

жорсткість правил, що стосуються викидів вуглекислого газу (CO₂) і відходів, за-

побігання й контролю за забрудненням навколишнього середовища.

Перелічені проблеми призвели до істотного зниження основних показників діяльності металургійної галузі країн ЄС-27 (табл. 1), які так і не досягли докризового рівня, хоча про подолання кризи європейські країни заявили ще у 2010 р.

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку металургійної галузі країн ЄС-27

Показники	Роки						2012/2007, %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Обсяг випуску сталі, млн т*	209,7	197,9	138,8	172,9	177,4	168,5	80,4
Обсяг видимого споживання сталі, млн т***	201,3	185,4	121,4	148,1	157,4	142,2	70,6
Обсяг реального споживання сталі, млн т***	191,3	179,7	139,4	145,7	153,4	145,6	76,1
Обсяг видимого споживання сталі на душу населення, кг/чол.*	403,9	371,7	240,7	294,4	310	278,5	69,0
Індекс обсягу виробництва металопродукції, % до попереднього періоду**	100,6	94,7	72,0	77,4	122,6	94,1	-
Кількість працівників, тис. чол.***	406,0	416,2	378,7	367,7	364,1	350,6	86,4
Частка у світовому виробництві сталі, %*	15,6	14,9	11,3	12,2	11,7	10,9	-
Частка у світовому споживанні готової металопродукції, %*	16,0	15,2	10,7	11,3	11,1	9,9	-
Обсяг експорту металопродукції, млн т*	161,81	155,6	113,4	134,6	146,1	141,5	87,4
Обсяг імпорту металопродукції, млн т*	169,31	162,2	102,6	125,1	144,0	133,3	78,7
Обсяг внутрішньорегіональної торгівлі металопродукцією, млн т*	127,71	119,6	81,8	123,0	108,0	101,8	79,7

Складено та розраховано за даними:

* World Steel in Figures 2008-2013 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/publications/bookshop.html>

** Свростат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>

*** European Steel in Figures 2008-2012 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 р. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2012-ESF.pdf>; European Steel in Figures 2007-2011 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 р. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2011-ESF.pdf>.

Особливу стурбованість у влади ЄС спричинило вивільнення майже 55 тис. співробітників металургійних компаній за шестирічний період і зниження більше ніж на 20% внутрішньорегіональної торгівлі металопродукцією. Також значно впало споживання сталі на душу населення і частка регіону в загальносвітовому споживанні готової металопродукції за рахунок швидкого економічного зростання країн, що розвиваються (у першу чергу, Китаю, Індії та Бразилії).

Погіршення ситуації на європейському металургійному ринку мало негативні наслідки і для українських виробників. Незва-

жаючи на те що частка вітчизняних експортерів, за даними Європейської асоціації сталеплавильників («EUROFER»), протягом 2007-2012 рр. була практично незмінною й у загальному обсязі європейського імпорту металопродукції становила від 8 до 13%, спостерігалось досить значне зниження обсягів поставок продукції з України у натуральному вираженні (табл. 2).

Негативні тенденції в металургійній промисловості ЄС і погіршення її конкурентних позицій на світовому ринку спонукали до прийняття Єврокомісією комплексу заходів і рекомендацій щодо відновлення

Динаміка експорту деяких видів металопродукції з України до країн ЄС¹

Показники	Роки						2012/2007, %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Обсяг експорту чавуну, тис. т	1085,9	638,2	253,0	467,2	795,4	587,1	54,1
Обсяг експорту напівфабрикатів із заліза та нелегованої сталі, тис. т	3622,6	3855,4	1766,1	3517,2	3700,3	2934,9	81,0
Обсяг експорту плоского прокату з нелегованої сталі (з покриттям та без покриття), тис. т	1343,8	1310,9	924,5	1692,2	2282,9	1660,7	123,6
Обсяг експорту кутиків, фасонних і спеціальних профілів із заліза та нелегованої сталі, тис. т	117,7	101,4	17,6	16,3	31,7	62	52,7
Обсяг експорту виробів з легованої сталі, тис. т	215,5	174,1	125,4	148,8	230,5	109,2	50,7

¹ Складено та розраховано за даними: Експорт-Імпорт товарів за січень-грудень 2007-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

металургійної промисловості у Європі, що знайшли відображення у «Плані дій щодо конкурентоспроможності та стабільності сталеливарної промисловості у Європі» («Action Plan for a competitive and sustainable steel industry in Europe», або «Steel Action Plan») [16]. Цей План був схвалений як «EUROFER», так і більшістю металовиробників [17].

Перед прийняттям «Steel Action Plan» було проведено три Круглих столи високого рівня (High-level Round Table – HLR), присвячених діяльності сталеливарної промисловості, на яких обговорювалися виклики, що стоять перед металургією ЄС, її конкурентні позиції та переваги, а також конкретні політичні рекомендації для ЄК [18], які практично в повному обсязі увійшли до згаданого документа.

Значну увагу під час проведення HLR було приділено питанням підвищення енергоефективності в галузі, якнайшвидшому поширенню у третіх країнах європейських стандартів у сфері викидів парникових газів, збереження у найближчій перспективі виробничих потужностей і відповідно персоналу на підприємствах «ArcelorMittal» у Бельгії та Франції (усього компанія забезпечує у ЄС 90 тис. робочих місць), а в майбутньому більш ефективної перекваліфікації металургійних кадрів за рахунок використання коштів Європейського соціального фонду (ESF).

Також багато учасників Круглого столу висловилися за необхідність використання більш серйозних захисних заходів у торговельній політиці ЄС і доцільність посилення державної підтримки розвитку металургії. Щоправда, остання пропозиція знайшла тільки часткове відображення у «Steel Action Plan» у частині непрямих заходів державного регулювання [19], бо реструктуризація промисловості у Європі, розпочата у 80-х роках, показала, що у сталеливарній галузі втручання держави є не найкращим виходом для підвищення життєздатності компаній, і допомога має бути обмежена використанням фінансових коштів певних європейських фондів для вирішення деяких соціальних питань і проведення НДДКР [10].

Для визначення можливого впливу промислової політики Євросоюзу у сфері металургії на розвиток цього виду економічної діяльності в Україні доцільно більш докладно розглянути основні висновки та рекомендації щодо різних напрямів діяльності галузі, поданих у «Steel Action Plan».

Документ складається з трьох основних розділів, що стосуються стану металургійної промисловості у Європі, аналізу світового ринку сталі й технологічних розробок сталеплавильників, щоб здійснити ряд досліджень щодо стану та політики в галузі [13-15]. Результатом досліджень галузі є план дій щодо її подальшого розвитку в

коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі. У свою чергу, план дій стосується таких сфер діяльності металургії, як правове регулювання, підвищення попиту на сталь, забезпечення рівних умов на міжнародному рівні (умови торгівлі й доступ до сировини), екологічна політика та підвищення енергоефективності, інновації та соціальна сфера.

Укладачі документа звертають увагу на те, що сталь, імовірно, і в майбутньому залишиться ключовим конструкційним матеріалом, знаходячи застосування в різних галузях економіки. При цьому ринкову нішу європейських країн вони вбачають у виробництві інноваційної високоякісної продукції з високою доданою вартістю, хоча обмеженнями тут служать інтенсивна конкуренція, обмежений обсяг попиту та потреба значних інвестицій у дослідження й розробки і спеціальне устаткування.

Як технологічні драйвери розвитку галузі розглянуто пріоритетне використання електродугових печей, що працюють на металобрухті, а не на залізородній сировині; розгортання виробництва заліза прямого відновлення, при якому використовується природний газ, а не кокс; а також застосування проривних технологій для скорочення викидів CO₂, у тому числі промислових установок уловлювання та зберігання вуглецю (CCS) [16, с. 4-5].

У розділі, присвяченому підвищенню попиту на сталь, наведено дані про наявність надлишкових металургійних потужностей у всьому світі (більше 540 млн т, з яких майже 200 млн т знаходиться у Китаї) і країнах ЄС (близько 80 млн т). Відзначається, що попит на металопродукцію у Євросоюзі залежить від економіко-фінансового стану кількох основних галузей, у першу чергу, будівництва й автомобілебудування (їх сукупна частка у споживанні металу становить близько 40%), а також виробництва електричного й електронного устаткування. Тому ЄК рекомендує продовжувати розвивати ключові металоспоживаючі галузі, зокрема, на основі раніше прийнятих програм «CARS 2020» і «Sustainable Construction» [16, с. 7-8].

Дуже велику увагу європейська влада приділяє забезпеченню рівних умов торгівлі й доступу до сировинних ресурсів на міжна-

родному рівні. Стурбованість ЄС викликає використання захисних заходів з боку третіх країн: введення експортних обмежень і вивізних митних зборів на сировину в Індії, Китаї, Росії, Єгипті; використання процедур ліцензування на ринках Індії та Індонезії; інвестиційні обмеження та переваги закупівель металопродукції в національних виробників у Китаї та США відповідно.

Одним з основних інструментів досягнення рівних умов торгівлі для європейських металургійних компаній на світовому ринку Європейська Комісія вважає укладання двосторонніх торговельних угод, зокрема угод про вільну торгівлю [16, с. 11].

У «Steel Action Plan» відзначено потребу забезпечення доступних цін і постачань енергії та енергоносіїв, де основну увагу має бути приділено продовженню досліджень і підтримці інновацій у сфері енергетичних технологій (програма «Horizon 2020») і подальшій диверсифікації видів, джерел і маршрутів постачань енергоресурсів. При цьому акцентується увага на тому, що енергоємні виробництва (ЕП) є також дуже капіталоемними із середнім інвестиційним циклом від 20 до 30 років, тому для зниження інвестиційних ризиків шляхом забезпечення передбачуваності енергетичних витрат доцільним є укладання довгострокових контрактів між постачальниками та споживачами електроенергії [16, с. 13].

Значну увагу приділено екологічному аспекту діяльності металургійної промисловості ЄС. Особливо важливим тут є необхідність вкладання істотного обсягу додаткових інвестицій у розробку й упровадження абсолютно нового обладнання й технологій (особливо після 2035 р.), тому що їх сьогоdnішній рівень на найбільш ефективних європейських металургійних заводах близький до своїх фізичних меж і вже не може забезпечити подальшого зниження викидів діоксиду вуглецю [16, с. 13-14].

Для сприяння інноваціям у металургійній промисловості ЄК, зокрема, пропонує: розглянути й підтримати (у рамках програми «Horizon 2020») відповідно до чинних правил державної допомоги дослідження і розробки, демонстраційні й експериментальні проекти нових екологічно чис-

тих, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, які перебувають у стадії підготовки;

здійснювати міжнародне співробітництво в дослідницьких проектах у добувній промисловості, реалізація яких сприятиме підвищенню конкурентоспроможності Європи та доступу до ринку;

зосередити фінансову підтримку не тільки на стадії дослідження, а більшою мірою на фазі пілотування проекту [16, с. 19-20].

У розділі, присвяченому соціальним питанням розвитку металургії ЄС, відзначено, що підтримка працівників не повинна перешкоджати будь-якій необхідній реструктуризації та виведенню надлишкових потужностей. У документі акцентується увага, що робоча сила у галузі переживає безпрецедентні зміни. Вікова структура в більшості європейських сталеливарних компаній така, що більше 20% від її сьогодишнього фактичного складу піде з металургії до 2015 р., ще 30% – до 2025 р. Отже, металургійна промисловість повинна мати змогу залучити молодих і творчих співробітників задовго до конкретних операцій з реструктуризації, мінімізуючи їх майбутній вплив [16, с. 20].

Таким чином, «Action Plan for a competitive and sustainable steel industry in Europe» – це комплексний документ, що охоплює практично всі аспекти діяльності металургії країн Євросоюзу.

Україні в контексті реалізація цього нормативно-правового акта слід зважати на можливість подальшого «звуження» європейського ринку збуту металопродукції внаслідок першочергової підтримки металовиробників ЄС (навіть за умови впровадження лише непрямих заходів), а також на те, що потенційне підписання Угоди про асоціацію не означає автоматичного членства нашої країни у Євросоюзі, тому вона й надалі залишатиметься «третьою стороною» та відчуватиме вплив захистних заходів з боку країн-членів ЄС.

Зниження обсягів збуту української металопродукції на європейський ринок, негативна динаміка розвитку металургійної промисловості країн ЄС і вжиті заходи щодо подолання цих негативних тенденцій з боку влади Євросоюзу викликають потребу більш

детально проаналізувати деякі можливі ризики від підписання Угоди.

У документі питанням розвитку промисловості, й металургійної галузі зокрема, прямо присвячено тільки дві глави:

Глава 10 – «Політика у сфері промисловості та підприємництва» (ст. 378-380);

Глава 11 – «Співробітництво у видобувній та металургійній галузі» (ст. 381-382) [9, с. 197-198].

При цьому передбачається, що промислова політика буде спрямована, у першу чергу, на поліпшення умов підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих і середніх підприємств (МСП). Планується також обмін інформацією та досвідом у сфері комерціалізації НДДКР, спрощення й раціоналізації нормативно-правового регулювання, сприяння розширенню контактів між підприємствами України і ЄС та їх органами влади.

Таким чином, у цій Главі практично не зачіпаються питання функціонування великих підприємств, а також відсутні конкретні напрями реструктуризації та модернізації промисловості. Однак варто звернути увагу на те, що співробітництво у сфері промисловості та підприємництва стосуватиметься такої сфери, як охорона навколишнього середовища.

Для подальшого розвитку української металургії цей пункт є одним із найважливіших. Питання екології у Європі є пріоритетними в усіх сферах господарської діяльності. У «Steel Action Plan» особливо підкреслюється, що для підвищення конкурентоспроможності сталеливарної галузі ЄС необхідне єдине «ігрове поле» у кліматичній політиці, тому що треті країни за рахунок більш м'яких екологічних вимог до виробництва одержують конкурентну перевагу, що дозволяє занижувати видатки на випуск продукції [16, с. 13-14].

Тому для забезпечення глобальної сумісності Європейська Комісія, зокрема, закликає Європейський комітет зі стандартизації якомога швидше завершити стандарти для оцінки викидів парникових газів (ПГ) в енергоємних галузях [16, с. 17-18].

Згідно з Додатком ХХІХ до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Угоди

про асоціацію з ЄС, Україна зобов'язується поступово (у строк від 2 до 10 років) наблизити своє законодавство до законодавства Євросоюзу за такими напрямками, як:

управління довкіллям та інтеграція екологічної політики в інші галузеві політики;

якість атмосферного повітря;

управління відходами та ресурсами;

якість води й управління відходами, включаючи морське середовище;

охорона природи;

промислове забруднення та техногенні загрози;

зміна клімату та захист озонового шару;

генетично модифіковані організми.

Усього за цими напрямками Україна має імплементувати положення 41 Директиви, 24 Регламентів та 6 інших нормативних документів ЄС, які так чи інакше стосуються діяльності металургії як одного з основних забруднювачів навколишнього середовища. Хоча базовим для галузі можна розглядати розділ, присвячений промислому забрудненню та техногенним загрозам. Тут основним нормативно-правовим документом є Директива про промислові викиди [20], положення якої мають бути імплементовані в українське законодавство протягом двох років від дня набрання чинності Угодою. Крім цього, мають бути впроваджені положення ще 2 Директив і 1 Регламенту ЄС за період від 2 до 6 років.

Співробітництво у видобувній та металургійній галузі також буде зосереджено в основному на обміні інформацією про стан і перспективи їх розвитку.

Однак тут варто звернути особливу увагу на потребу поліпшення умов для підприємства, обміну інформацією та співробітництва щодо неенергетичних аспектів діяльності цих галузей, пов'язаних, зокрема, з видобутком руд металів і промислових мінералів.

Для України основний ризик тут полягає в тому, що вона може стати постійним сировинним додатком для металургійної промисловості європейських країн, тоді як

власна галузь буде відчувати дефіцит сировинних ресурсів.

Уже на перших сторінках «Steel Action Plan» підкреслюється, що у ЄС «справедливий доступ до первинної та вторинної сировини ... в умовах конкурентного ринку має вирішальне значення для сталого розвитку чорної металургії» [16, с. 4].

Одне з рішень Єврокомісія вбачає у пріоритетному використанні в металургійному виробництві сталевих брухту, тому що він може бути перероблений без втрати ключових властивостей. Утилізація 1 т металобрухту компенсує використання більше 1,2 т залізної руди, 7 кг вугілля та 51 кг вапняку. Виплавка сталі з брухту замість залізорудної сировини знижує витрати енергії приблизно на 75%, використання води – на 40, забруднення повітря може бути скорочене до 86, забруднення води – до 76, відходи гірничодобувної промисловості – до 97%.

Тому для полегшення повторного використання й утилізації металобрухту, екологічно оптимізований дизайн кінцевого продукту має відповідати такій вимозі, як легкість демонтажу та поділу всіх його сталевих компонентів [16, с. 9-10].

Слід зазначити, що останніми роками обсяг споживання сталевих брухту у країнах ЄС знизився майже на 20%, а експорт збільшився практично на таку ж величину (табл. 3), що було спричинено загальним спадом у металургійній галузі на тлі світової кризи.

Однак для реалізації передбачених у «Steel Action Plan» заходів європейським країнам, швидше за все, доведеться як наростити імпорт цього виду сировини, так і зробити його експорт більш жорстким, про що вже згадується у розглянутому документі (боротьба з незаконним вивезенням металобрухту в треті країни).

Для України така ситуація є неоднозначною. З одного боку, до останнього часу не спостерігалось жодної тенденції до збільшення обсягів експорту українського металобрухту до ЄС. Навпаки, вони постійно скорочувалися, а частка нашої країни у європейському імпорті цієї сировини близька до нуля (табл. 3). Тому можливе підписання

Динаміка торгівлі та споживання металобрухту в ЄС-27¹

Показники	Роки						2012/2007 %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Обсяг експорту металобрухту, млн т	39,9	42,7	39,6	47,6	49,3	46,8	117,3
Обсяг імпорту металобрухту, млн т	37,7	40,5	28,0	38,7	34,8	31,4	83,3
Обсяг споживання металобрухту, млн т	116,8	111,3	80,9	97,6	100,9	94,1	80,6
Обсяг імпорту металобрухту з України, тис. т	23,1	13,3	21,4	28,4	49,5	11,9	55,5
Частка України в імпорті металобрухту, %	менше 0,1						-

¹ Складено та розраховано за даними: World Steel in Figures 2008-2013 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/publications/bookshop.html>; European Steel in Figures 2008-2012 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 p. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2012-ESF.pdf>; European Steel in Figures 2007-2011 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 p. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2011-ESF.pdf>; Експорт-імпорт товарів за січень-грудень 2007-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Угоди про асоціацію з ЄС не мало б серйозно впливати на розвиток українського ринку сталевих брухту. З іншого боку, подальша лібералізація торгівлі у рамках ЗВТ цілком може призвести до збільшення поставок брухту у європейські країни через те, що Україна не матиме права на законодавчому рівні обмежувати його експорт.

Одним із підтверджень припущення щодо можливості закріплення за Україною ролі сировинного придатку є аналіз деяких документів і досліджень ЄС, присвячених ситуації на ринку сировинних ресурсів [21-22].

У них відзначено зміни, що відбулися на глобальному сировинному ринку за останнє десятиліття, у першу чергу, різке збільшення попиту на ресурси у країнах, що розвиваються (Китай, Індія, Бразилія), і пов'язаний із цим дефіцит сировини у Євросоюзі, зокрема у металургійній промисловості. Також дослідники виявили, що ціни на різних товарних ринках стали набагато більш взаємозалежними між собою і з фінансовими ринками.

У ситуації, що склалася, влада ЄС дуже стурбована обмеженнями доступу до сировини з боку третіх країн, які спричиняють викривлення та невизначеність у потоках ресурсів (як цінові, так і кількісні). Тому європейська «Ініціатива щодо сировинних матеріалів» («Raw Material Initiative» – «RMI») 2011 р. [22] ґрунтується на таких базових принципах, як:

забезпечення рівних умов доступу до ресурсів у третіх країнах;

сприяння стійким поставкам сировини з європейських джерел;

підвищення ефективності використання ресурсів і заохочення утилізації.

Головним недоліком «Raw Material Initiative» фахівці називають відсутність чітких вказівок і конкретних дій щодо подолання ресурсного дефіциту в ЄС, і акцентування уваги тільки на сприянні лібералізації торговельної політики та використанні інструментів СОТ при вирішенні суперечок [21, с. 5].

У документі визначений перелік з 14 критичних сировинних матеріалів, які відрізняються особливо високим ризиком дефіциту пропозиції в найближчі 10 років унаслідок високої концентрації виробництва в декількох країнах і низької взаємозамінності матеріалів, і дуже важливі для ланцюжка створення вартості. Цей список має регулярно, кожні 3 роки, оновлюватися, і у 2013 р. є всі передумови включення до нього коксівного вугілля як одного з основних видів сировини при виробництві металопродукції [16, с. 10].

На сьогодні цей перелік уже містить кілька матеріалів, необхідних для виробництва сталевих сплавів, і в цілому включає сурму, берилій, кобальт, флюорит, галій, германій, графіт, індій, магній, ніобій, метали платинової групи, рідкоземельні метали, тантал і вольфрам. Найбільш значущими постачальниками перерахованих ресурсів є Китай, Росія, Бразилія, Демократична Республіка Конго, а за деякими позиціями також США, Австралія, Індія, Туреччина і ПАР [22, с. 21-22].

Слід зазначити, що Україна не експортує у ЄС жодного з критичних сировинних матеріалів. Проте обсяг експорту інших рудних ресурсів (особливо руд і концентратів залізних) у країни ЄС є доволі значним, і європейський ринок у загальному обсязі поста-

вок займає лідируючі позиції, навіть незважаючи на те що його частка у 2012 р. суттєво знизилася порівняно з 2007 р. Втім, у натуральному вираженні обсяг експорту до країн ЄС залізородної сировини дещо виріс (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка експорту рудних ресурсів з України у країни ЄС¹

Показники	Роки						2012/ 2007, %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
<i>Обсяг експорту рудних ресурсів у країни ЄС, тис. т</i>							
Руди та концентрати залізні, усього	16807,2	17106,1	13029,3	18994,1	18801,2	17470,5	103,9
у тому числі:							
неагломеровані	10564,9	10798,9	8147,8	11180,8	12180,0	11206,2	106,1
агломеровані	6242,3	6307,2	4881,5	7813,3	6621,2	6264,3	100,4
Руди та концентрати марганцеві	27,9	42,2	7,2	84,9	34,6	2,1	7,5
Руди та концентрати алюмінієві	-	0,2	1,4	2,6	4,4	3,9	-
Руди та концентрати титанові	114,9	124,4	79,4	47,2	55,6	65,8	57,3
Руди та концентрати цирконієві	15,5	23,0	13,8	6,6	7,9	14,9	96,1
Руди та концентрати інші	-	-	-	-	-	3,0	-
<i>Частка експорту в ЄС у загальному обсязі українського експорту рудних ресурсів, %</i>							
Руди та концентрати залізні, усього	81,0	75,1	47,2	58,0	55,0	49,7	-31,3
у тому числі:							
неагломеровані	88,5	77,0	46,4	53,3	56,5	52,1	-36,4
агломеровані	70,9	72,1	48,5	66,5	52,6	46,3	-24,5
Руди та концентрати марганцеві	70,1	69,2	66,7	70,0	25,3	9,4	-60,7
Руди та концентрати алюмінієві	-	5,7	35,9	43,3	51,8	45,3	45,3
Руди та концентрати титанові	34,0	43,1	36,2	16,6	27,5	24,7	-9,2
Руди та концентрати цирконієві	41,9	64,6	44,8	21,9	29,9	39,5	-2,4
Руди та концентрати інші	-	-	-	-	-	83,3	83,3
<i>Експорт інших мінеральних ресурсів</i>							
Обсяг експорту кам'яного вугілля у країни ЄС, тис. т	2343,7	3161,3	2517,9	3783,8	4425,3	3527,4	150,5
Частка експорту в країни ЄС у загальному обсязі українського експорту кам'яного вугілля, %	63,2	65,9	45,9	61,1	63,3	57,7	-5,5
Обсяг експорту коксу та напівкоксу з кам'яного вугілля у країни ЄС, тис. т	335,1	602,8	165,5	412,6	474,9	405,9	121,1
Частка експорту в країни ЄС у загальному обсязі українського експорту коксу та напівкоксу з кам'яного вугілля, %	57,7	59,8	18,0	28,1	23,9	15,8	-41,9

¹ Складено та розраховано за даними: Експорт-імпорт товарів за січень-грудень 2007-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Схожа тенденція спостерігається й щодо динаміки експорту інших мінеральних

ресурсів, наприклад кам'яного вугілля та коксу. У натуральному вираженні обсяг поста-

вок цієї сировини в країні ЄС суттєво виріс порівняно з докризовим періодом, однак частка Євросоюзу в загальному обсязі українського експорту знизилася, особливо по коксу. До того ж питома вага України у загальному обсязі імпорту коксу країнами ЄС невелика і у період 2007-2011 рр. коливалася від 2,5 до 5%.

Тут необхідно звернути увагу на те, що практично всі металургійні підприємства на території Європи (за винятком ЗАТ «ІСД Дунаферр»), що належать найбільшим металургійним компаніям України ТОВ «Метінвест Холдинг» і Корпорації «Індустріальний Союз Донбасу», спеціалізуються на випуску

тільки прокатної продукції, заготовки для якої поставляються із заводів, розташованих в Україні (за даними металургійних компаній). Отже, ці підприємства не мають потреби в поставках таких сировинних ресурсів, як залізорудна сировина (ЗРС), кокс, флюси та ін. Тому при зростанні експорту мінеральних ресурсів завжди існує ризик їх значного дефіциту в майбутньому при розвитку українського виробництва готової металопродукції.

Оскільки основним видом експортованої Україною металургійної сировини є ЗРС, доцільно більш докладно розглянути ситуацію з цим ресурсом на європейському ринку (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка виробництва, торгівлі та споживання залізорудної сировини у ЄС-27¹

Показники	Роки						2012/ 2007, %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Обсяг виробництва залізорудної сировини, млн т	27,6	26,5	19,5	27,7	28,7	н/д	104,0
Обсяг експорту залізорудної сировини, млн т	45,1	42,6	32,8	46,5	41,1	44,9	99,6
Обсяг імпорту залізорудної сировини, млн т	185,9	181,2	106,0	155,1	157,7	145,7	78,4
Обсяг споживання залізорудної сировини, млн т	168,4	165,2	92,7	136,4	142,5	н/д	84,6
Обсяг внутрішньорегіональної торгівлі залізорудною сировиною, млн. т	39,0	34,6	26,1	14,7	32,7	21,4	54,9
Частка України в імпорті залізорудної сировини, %	9,0	9,4	12,2	12,3	11,9	12,0	-

¹ Складено та розраховано за даними: World Steel in Figures 2008-2013 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/publications/bookshop.html>; European Steel in Figures 2008-2012 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 p. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2012-ESF.pdf>; European Steel in Figures 2007-2011 [Електронний ресурс] / EUROFER. The European Steel Association, 2013. – 20 p. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2011-ESF.pdf>; Експорт-імпорт товарів за січень-грудень 2007-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дані табл. 5 показують, що на Україну припадає десята частина імпорту залізорудної сировини країнами ЄС, що є досить значущим показником. Можна припустити, що влада Європи зробить усе можливе для збереження цього джерела постачання сировини, особливо в контексті озвучених планів нарощування обсягів металургійного виробництва в умовах післякризового зниження приблизно на 20% обсягів імпорту та споживання ЗРС.

В умовах погіршення ситуації в металургійній промисловості Євросоюзу й уживаних у зв'язку з цим заходів, викладених у кількох нормативних документах ЄС, основ-

ним з яких є «Action Plan for a competitive and sustainable steel industry in Europe», можна припустити, що потенційне підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС буде мати для української металургії досить суперечливі наслідки.

Одним із головних ризиків і в короткій і у довгостроковій перспективі виступає, у першу чергу, потреба імплементації в українське законодавство величезної кількості нормативно-правових документів ЄС, що регламентують усі аспекти діяльності галузі. На особливу увагу тут заслуговують питання екології.

Проблемними для української металургії вони є через значну техніко-технологічну відсталість галузі, що робить її одним з основних забруднювачів навколишнього середовища. У випадку ж упровадження європейських екологічних стандартів металургійна промисловість України втратить одну з базових конкурентних переваг унаслідок істотного підвищення собівартості продукції, що випускається, необхідності вкладення великих інвестицій у модернізацію виробничих потужностей і застосування штрафних санкцій у випадку порушення цих норм.

Іншим істотним ризиком для металургійної промисловості України виступає «співробітництво» у сфері розвитку сировинної бази. Проблема дефіциту та зростання вартості сировини в усьому світі на сьогодні є однією з основних. Тому пріоритетний розвиток в Україні видобутку мінерально-сировинних ресурсів для металургії та їх поставки європейським споживачам можуть завдати значної шкоди вітчизняним виробникам, особливо у довгостроковій перспективі внаслідок порушення балансу сировини на внутрішньому ринку, що призведе до нестачі й ще більшого подорожчання ресурсних матеріалів для українських споживачів.

У таких умовах у вітчизняній металургії є шанси зберегти status-quo переважно як постачальника сировини та напівфабрикатів, можливо, як виробника готової металопродукції з невисокою доданою вартістю. Це пояснюється як значним сьогоднішнім відставанням за темпами модернізації та реструктуризації галузі загалом і прокатного переділу зокрема, так і планами ЄС щодо пріоритетного розвитку й забезпечення лідируючих світових позицій з випуску високоякісної металопродукції інноваційного характеру. Однак це не можна розглядати як найкращий варіант для України, тому що він закріплює за нею роль сировинного придатка.

Вигоди для металургійної промисловості України гіпотетично можуть виявитися тільки у довгостроковому періоді внаслідок проведення необхідної докорінної модернізації підприємств галузі для досягнення ними параметрів, необхідних згідно з нормативними документами ЄС у сфері поліпшення яко-

сті продукції, підвищення рівня енергоефективності та дотримання екологічних стандартів. Утім, до цього моменту українська металургія може просто «не дожити» під пресингом усіх обов'язкових для впровадження європейських норм і стандартів.

Література

1. В ЕврАзЭС поспешили заявить, что получение статуса наблюдателя закроет Украине путь в Евросоюз [Электронный ресурс] // Зеркало недели. Украина. – 2013. – 29 мая. – Режим доступа: http://zn.ua/POLITICS/v-evazes-pospeshili-zayavit-cto-poluchenie-statusa-nablyudatelya-zakroet-ukraine-put-v-evrosoyuz-123089_.html. – Загл. с экрана.

2. Гайдуцкий П. Украина и Таможенный союз: проблемы интеграции [Электронный ресурс] / П. Гайдуцкий // Зеркало недели. – 2013. – 22 марта. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-i-tamozhennyu-soyuz-problemy-integracii_.html. – Загл. с экрана.

3. Гайдуцкий П. Украина-ЕС: проблемы интеграции / П. Гайдуцкий // Зеркало недели. – 2013. – 7 июня (№ 20).

4. Європейський проект та Україна: моногр. / А.В. Єрмолаєв, Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська, О.О. Резнікова та ін. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.

5. Капитоненко Н. Выгоды и риски Соглашения об ассоциации с ЕС [Электронный ресурс] / Н. Капитоненко // Зеркало недели. Украина. – 2011. – 15 июля (№ 26). – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/vygody_i_riski_soglasheniya_ob_assotsiatsii_s_es.html. – Загл. с экрана.

6. Скворцов Д. ЕС-Украина. О «соглашении об ассоциации» [Электронный ресурс] / Д. Скворцов // Сегодня. – 2013. – 9 марта. – Режим доступа: <http://www.segodnia.ru/content/119307>. – Загл. с экрана.

7. Украина XXI века – между Европой и Евразией: сб. аналит. докл. / И.В. Клименко, Ю.М. Харазишвили, А.Н. Шаров, И.В. Ус; под ред. Я.А. Жалило. – К.: НИСИ, 2013. – 117 с.

8. Умланд А. Исторический момент Украины: как он может быть упущен [Электронный ресурс] / А. Умланд // Зеркало недели. Украина. – 2013. – 15 февр. (№ 6). – Ре-

жим доступа: <http://gazeta.zn.ua/international/istoricheskiiy-moment-ukrainy-kak-on-mozhet-byt-upuschen.html>. – Загл. с экрана.

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – К., 2013. – 236 с. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komeuroint/doccatalog/document?id=56219>.

10. Mining, metals and minerals. Competitiveness, trade, sustainability and restructuring [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/steel/competitiveness/index_en.htm.

11. Mining, metals and minerals. Overview of the steel industry [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/steel/index_en.htm.

12. Ensuring a future for steel in Europe [Електронний ресурс] / European Commission. Brussels, 11 June 2013. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-523_en.htm#PR_metaPressRelease_bottom.

13. Assessment of Cumulative Cost Impact for the Steel Industry: Final Report [Електронний ресурс] / Centre for European Policy Studies / Prof. Dr. Andrea Renda (Project Coordinator). – Brussels, 11 June 2013. – 260 p. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/files/steel-cum-cost-imp_en.pdf.

14. Steel's Contribution to a Low-Carbon Europe 2050. Technical and economic analyses of the sector's CO₂ abatement [Електронний ресурс] / The Boston Consulting Group, Inc. – Boston, June 2013. – 52 p. – Режим доступу: http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2013-BCG_Steel_Contribution_May.pdf.

15. A Steel Roadmap for a Low-Carbon Europe 2050 [Електронний ресурс] / The European Steel Association. EUROFER. – Brussels, 2013. – 35 p. – Режим доступу: <http://www.eurofer.org/eurofer/Publications/pdf/2013-Roadmap.pdf>.

16. Action Plan for a competitive and sustainable steel industry in Europe [Електронний ресурс] / European Commission. – Brussels, XXX COM(2013)407. – 23 p. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/files/steel-action-plan_en.pdf.

17. Eurofer welcomes EU Steel Action Plan [Електронний ресурс]. – June 11, 2013. – Режим доступу: <http://www.steeltimesint.com/news/view/eurofer-welcomes-ec-steel-action-plan>.

18. High-level Round Table on the future of the European Steel Industry Recommendations [Електронний ресурс]. – 12 February 2013. – 25 p. / European Commission. Enterprise and Industry Directorate-general. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/files/high-level-roundtable-recommendations_en.pdf.

19. Minutes from the 3rd High-level Roundtable on the European steel industry / [Електронний ресурс]. – 12 February 2013. – 4 p. / European Commission. Enterprise and Industry Directorate-general. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/files/hlrt-minutes3_en.pdf.

20. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 17.12.2010. – 103 p. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:334:0017:0119:en:PDF>.

21. Nisida Gjoksi. Resource security: The European Raw Material Initiative [Електронний ресурс]. – June 2011. – ESDN Case Study No. 6. – 7 p. – Режим доступу: http://www.sd-network.eu/pdf/case%20studies/ESDN%20Case%20study_6_resource%20scarcity_final.pdf.

22. Tackling the Challenges in Commodity Markets and on Raw Materials [Електронний ресурс] / European Commission. – Brussels, 2.2.2011. COM(2011) 25 final. – 23 p. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0025:FIN:en:PDF>.

Надійшла до редакції 18.06.2013 р.